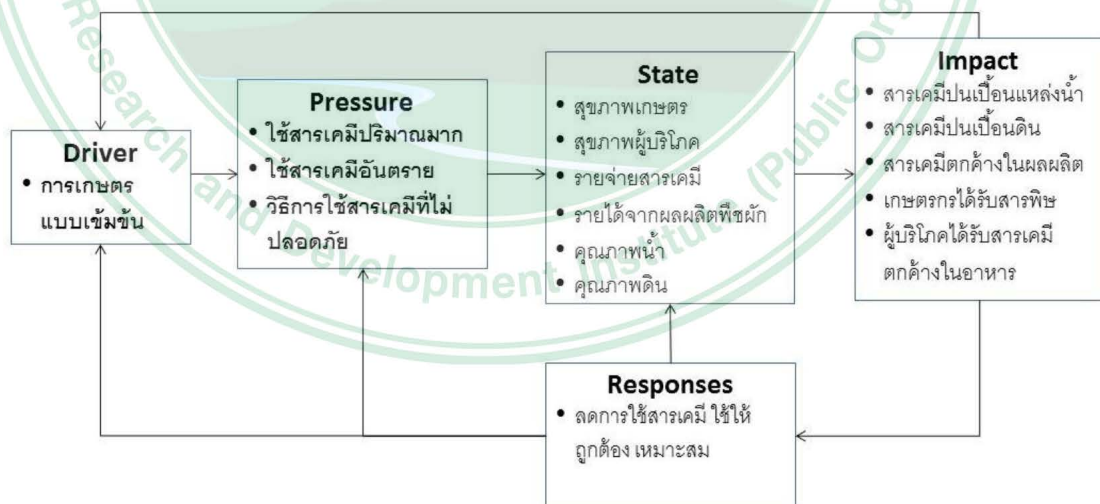

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

3.1 กรอบแนวการดำเนินงานของโครงการวิจัย

ในการศึกษานี้จะใช้กรอบแนวคิดความยั่งยืนการดำรงชีพ ร่วมกับ DPSIR เพื่อใช้อธิบายถึงการปรับเปลี่ยนวิธีการดำรงชีพ โดยเฉพาะวิธีการผลิตทางเกษตรที่ในช่วงเริ่มแรกที่มีการใช้สารเคมีทางเกษตรค่อนข้างมากและไม่เหมาะสม มาสู่วิธีการผลิตที่ลดการใช้สารเคมี และการจัดการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าเป้าหมายของครัวเรือนและชุมชนก็ยังยึดอยู่กับความมั่นคงของการดำรงชีวดังเช่นที่ผ่านมา จึงเป็นที่น่าสนใจว่าอะไรเป็นปัจจัยผลักดัน-กดดันที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตเช่นนี้ อาจตั้งสมมติฐานได้ว่าวิธีการผลิตทางเกษตรแบบเดิมที่มีการใช้สารเคมีค่อนข้างมากและ (เกษตรกร/ชุมชน) เข้าใจว่าสามารถนำไปสู่ความมั่นคงการดำรงชีพของตนเองได้นั้น นำไปสู่การเกิดสถานะกดดันตามมาซึ่งคุกคามต่อการดำรงชีพจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยของทุนที่เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยแวดล้อมภายนอก ที่ทำให้ชุมชนรู้สึกว่าจะส่งผลกระทบ (หรือได้รับผลกระทบ) ในเชิงลบต่อความมั่นคงการดำรงชีพ จึงนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตพืชผักที่ถือว่าเป็นฐานของรายได้ที่จำเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ปรากฏอยู่ในหลายชุมชนบนพื้นที่สูง (รูปที่ 3-1)

รูปที่ 3-1 สมมติฐานของการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตพืชผักที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

3.2 พื้นที่ศึกษา

ชุมชนเป้าหมายการพัฒนา คือ โครงการขยายผลโครงการหลวงปากกล้วย เป็นพื้นที่ที่ทาง สวพส. ได้กำหนดไว้ในแผนการดำเนินงานในการส่งเสริมและผลักดันให้มีการลดการใช้สารเคมี และใช้สารเคมีที่ถูกต้องเหมาะสมเพื่อการผลิตพืชผักที่ปลอดภัยและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ชุมชนต้นแบบเป็นชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงต่างๆ ที่ประสบผลสำเร็จ ในการลดการใช้สารเคมี โดยปฏิบัติตามมาตรฐาน GAP การคัดเลือกได้พิจารณาชุมชนที่มี บริบททางสังคมคล้ายคลึงกับพื้นที่เป้าหมาย ทั้งนี้กระบวนการคัดเลือกใช้วิธีการปรึกษาขอ ความเห็นจากเจ้าหน้าที่มูลนิธิโครงการหลวงที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการด้านการส่งเสริมการ ปฏิบัติทางเกษตรที่ดี

3.3 วิธีวิทยา

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย นำเสนอในภาพที่ 3-2 ซึ่งมีขั้นตอนและ รายละเอียดดังนี้

รูปที่ 3-2 กรอบแนวคิดการดำเนินงาน

3.3.1 การศึกษาบริบทการดำรงชีพ ปัจจัย และเงื่อนไขการสนับสนุนให้ชุมชนต้นแบบที่ประสบผลสำเร็จในการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร

ในเบื้องต้นทำการคัดเลือกชุมชนต้นแบบของการศึกษา โดยการตรวจสอบเอกสาร รายงาน การสอบถามผู้รู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง และสำรวจชุมชน เพื่อทราบชุมชนที่เคยมีการใช้สารเคมีทางการเกษตรและได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมี แต่ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกที่เป็นการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่เหมาะสม จำนวน 3-4 ชุมชนที่มีวิธีการดำรงชีพและสภาพภูมิสังคมที่ใกล้เคียงกับบริบทชุมชนเป้าหมาย

ใช้กรอบแนวคิดความยั่งยืนการดำรงชีพ และ DPSIR ร่วมกับเครื่องมือช่วยเหลือเพื่ออำนวยความสะดวกของชุมชน (Participatory Rural Appraisal, PRA) ในการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านภูมิสังคมของชุมชน วิเคราะห์บริบทด้านการดำรงชีพ ความเสี่ยงการดำรงชีพ การปรับตัว และปัจจัยแวดล้อมด้านการดำรงชีพที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการวิเคราะห์ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders analysis) ที่เกี่ยวข้องกับทุนการดำรงชีพ และ DPSIR (ที่เกี่ยวข้องทั้งด้านบวกและด้านลบต่อปัจจัยเหล่านี้) ของชุมชนต้นแบบการศึกษา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวแทน

ชุมชนที่เป็นสมาชิกโครงการหลวง และมีประสบการณ์ในการดำเนินการผลิตภายใต้กรอบ GAP ร่วมกับการสำรวจและสังเกตรูปแบบการผลิตทางเกษตรของเกษตรกรในพื้นที่ นำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์กับมิติด้านต่างๆ (ตัวชี้วัด สภาพการณ์) ในบริบทการดำรงชีพของชุมชนต้นแบบ และถอดบทเรียนและเงื่อนไขความสำเร็จในการปรับตัวเพื่อลดการใช้สารเคมีทางเกษตรและการใช้สารเคมีที่เหมาะสม

นอกจากนี้ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการให้คำแนะนำส่งเสริมการปฏิบัติทางเกษตรที่ดี ให้แก่เกษตรกร เพื่อทราบรายละเอียดในการดำเนินงาน เงื่อนไขปัจจัยสนับสนุนที่นำไปสู่ความสำเร็จในการลดการใช้สารเคมี รวมทั้งข้อจำกัดหรืออุปสรรคในการดำเนิน และข้อเสนอแนะแนวทางในการผลักดันให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลในวงกว้างและยั่งยืน

3.3.2 ศึกษาบริบทการดำรงชีพและการใช้สารเคมีในพื้นที่เป้าหมาย

ทำความเข้าใจบริบทการดำรงชีพของชุมชน เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายของการดำรงชีพที่ผลักดันนำไปสู่กลยุทธ์หรือแนวทางของการดำรงชีพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (ทั้งนี้ตามแนวคิดความมั่นคงการดำรงชีพครัวเรือนหรือชุมชนได้ตั้งเป้าหมาย และวัดความสำเร็จโดยใช้ฐานทุนทั้งห้าเป็นตัวชี้วัด รวมทั้งสถานภาพของโครงสร้างทางสถาบันและกฎระเบียบที่เป็นอยู่ ซึ่งแต่ละชุมชนจะให้คุณค่าตัวชี้วัดความสำเร็จของความมั่นคงการดำรงชีพแตกต่างกันไป (พนมศักดิ์ และคณะ, 2556) ทั้งนี้ใช้วิธีการประชุมกลุ่ม (Focus Group Discussion) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวแทนชุมชน เพื่อทราบถึงระบบและวิธีการผลิตพืชผักโดยเฉพาะการใช้สารเคมี และข้อคิดเห็นต่อแนวทางการปฏิบัติทางเกษตรที่ดี (GAP) ในด้านเงื่อนไขปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคข้อจำกัดต่างๆ เพื่อนำไปสังเคราะห์เปรียบเทียบกับผลที่ได้จากการศึกษาในชุมชนต้นแบบ

นอกจากนี้ทำการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่โครงการขยายผลโครงการหลวงที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการดำเนินการผลิตทางเกษตรแบบ GAP เพื่อทำความเข้าใจถึงเงื่อนไขปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคในการดำเนินงาน รวมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางที่จะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานดังกล่าว

3.3.3 วิเคราะห์เปรียบเทียบบริบทการดำรงชีพและการปรับเปลี่ยนระหว่างพื้นที่เป้าหมายและพื้นที่ต้นแบบ

จากผลของการศึกษาบริบทของการดำรงชีพ และการปรับเปลี่ยนที่ผ่านมาของชุมชนต้นแบบและชุมชนเป้าหมาย นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบบริบทการดำรงชีพที่มีความเหมือนและแตกต่าง ซึ่งรวมถึงการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่รับผิดชอบในด้านการส่งเสริมการผลิตพืชผักตาม

กรอบมาตรฐานของ GAP โดยดูความสัมพันธ์ของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพที่มีบทบาทหรืออิทธิพลต่อการดำเนินงานและความสำเร็จในการส่งเสริมผลักดันการใช้สารเคมีทางเกษตรที่ถูกต้องเหมาะสมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อระบุช่องว่างด้านปัจจัยสนับสนุน เงื่อนไขและข้อจำกัด ระหว่างพื้นที่ต้นแบบและพื้นที่เป้าหมายโครงการขยายผลโครงการหลวงป่ากล้วย

3.3.4 การสังเคราะห์ช่องว่างด้านเงื่อนไขและปัจจัยสนับสนุนเพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะในการดำเนินงานในพื้นที่เป้าหมาย

จากข้อมูลการศึกษาเปรียบเทียบในการดำเนินงานข้างต้น จะช่วยอธิบายปัจจัยสนับสนุน อุปสรรค และเงื่อนไขข้อจำกัดและผลักดันให้มีการทำการเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต้นแบบ และเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสภาพปัจจัยในบริบทการดำรงชีพ และสิ่งแวดล้อมการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมของโครงการขยายผลโครงการหลวงป่ากล้วยที่เป็นพื้นที่เป้าหมาย รวมทั้งปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้อง จะทำให้สามารถระบุช่องว่างความแตกต่างระหว่างบริบทของพื้นที่เป้าหมายกับพื้นที่ต้นแบบ นำไปสู่การสังเคราะห์และพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะในการดำเนินงานส่งเสริมการทำเกษตรที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษานี้

